

E entertant, peus país d'òc... los trobadors

Que s'i tracta deu primtemps. Lo primtemps europèu. Lo bohet, l'alen deu primtemps, dab l'inspiracion a la fin deu sègle XI^{au} e l'expiracion a la fin deu sègle XIII^{au}. Sonque aquò. Au començament, solide, la liturgia de Roma, la poesia antica, la d'Ovidi, çò qui apèran la « matèria de Bretanha » e las influéncias arabo-andalosas. La deus Goliards, tanben, aqueths estudiants farcejaires e trufandèrs, qui's trufavan de tot en latin. E puish un autor geniau, Guilhèm IX, lo poderós duc d'Aquitània, lo prumèr deus trobadors coneguts, de l'educacion de rei, de la finessa de timponejaire de raça, de la vita d'eròi de roman. Que va federar aqueras influéncias en ua literatura originau, la deus trobadors, portada per la purmèra lenga literària gessida deu latin : l'occitan. A la fin, l'influéncia sus tota la literatura deu temps.

Sus la francesa, purmèr, dab Chrétien de Troyes, qui empronta l'incipit de *Perceval* a Guilhèm IX e lo quite motiu deu graal a Rigaut de Barbesiu. Sus la literatura italiana après, dab Dante qui hè parlar en occitan Arnaut Danièl de Riberac, dens la *Divina Comedia* « Ieu soi Arnaut qui plor e vau cantant », Arnaut Danièl, l'inventor de la sextina qui ne serà tornada que per la Pléiade, longtemps après, lo qui Petrarca aperava lo *Gran maestro del amore*. Sus la literatura alemanda, tanben, dab los Minnesängers qui trenan los tèmas deus trobadors dab los mots de la lor lenga.

Sus la literatura espanhòla, enfin, dab Anfós X lo Savi, lo qui compausa *Las Cantigas de Santa Maria*, entant qui correspon dab lo trobador Guiraut Riquièr, lo darrèr poèta deu trobar. Darrèr per'mor qu'avò de huéger Narbona e la Senta Inquisicion qui hasèva desenterrar los cadavres e perçar los de la fe diferenta entà'us cremar com èrba mala, broishaga e sèga... èrba mala.

Que s'i tracta d'aqueths autors compositors, de reis, de comtes, d'avesques, de senhors, de daunas, de hemnas, d'òmis. D'aqueths autors compositors e tanben deus lors interprès, los joglars, luenh, tan luenh de l'imatge veïculat peu sègle XIX^{au} e qui colpòrtan los ignorants «le troubadour, il allait sur les places des marchés pour amuser les gens...» De vertat? Lo comte de Peitieux, los reis d'Anglatèrra, d'Aragon, los avesques... de plaça de mercat en plaça de mercat entà har arrider lo pòble?

Que s'i tracta d'un genre literari qui durè mei de dus cents ans. Com de la fin deu Purmèr Empèri dinc a uei... Dab las soas mòdas. Las soas invencions. La soa retorica. La soa rotina a bèths còps tanben. Lo purmèr en Euròpa qui empleguè ua lenga gessida deu latin, d'ua lenga romanica, l'occitan. Abans lo francés. Abans lo castelhan. Abans l'italian. Abans lo galician. Lo purmèr qui empleguè ua musica profana gessida de la musica sacrada, dab ua notacion, la notacion aquitana, qui precisa la hautor de las nòtas abans l'invencion pedagogica de Guido d'Arezzo. Lo purmèr, sustot, qui invòca la hemna dens ua erotica cortesa.

Que s'i tracta d'un amor taus mots abans d'estar un amor deus mots. Deu començament: Guilhèm, lo senhor mai poderós deu son temps non gausa pas deishar lo son castèth per'mor qu'ei a esperar un messatge de la dauna qui aima. Quauques ans après, Jaufre Rudèl que s'enamora de la comtessa de Tripòli peu ben que n'enten a diser peus pelegrins... E la quita comtessa que cad amorosa de Jaufre per ço qui l'escrivèva dens los sons poèmas. Qué hasó d'aute Roxana aus mots de Ciranò? D'aqueth temps, ce s'estonan los nostes escolans, plan abans WhatsApp, que's podèvan donc enamorar shens de's véder, peu simple escambi de mots, de letras? E puish un genre on parlan las hemnas e los òmis... On la comtessa de Diá e respon a Bernat de Ventadorn suu desespèr d'amor: «Ailas tan cujava saber / D'amor e tant petit en sai, / Car eu d'amar no'm posc tener / Celeis don ja pro non aurai» ce ditz Bernat, «A chantar m'er de ço qu'eu no volria / Tant me rancur de lui cui sui

amia / Car eu l'am mais que nulha ren que sia / Vas lui no'm val merces ni cortezia» ce respon la comtessa de Diá. On dens las tenson e s'afrontan poetessas e poètas. On la paraula e's trena quan los sons e's mesclan... E lo jasent de l'arrèrhillha de Guilhèm IX, la grana Alienòr, dus còps reina, qui protegí las arts e inspirè los trobadors, aqueth jasent qu'ei lo purmèr on lo personatge feminin ei representat dab un libe. Un libe... Abans la recèrca formau, las invencions estilisticas, la definicion de topics, la poesia deus trobadors qu'ei la deu poder deus mots. E nosautes, non hèm pas que tornar díser las medishas causas.

Que s'i tracta tanben d'un genre qui sap vèder ua parodia d'eth medish e, dab Bertran de Bòrn, usar deu topic de l'amor au primtemps entà har en aquera sason l'elògi... de la guèrra. E de la guèrra que n'estó question. Terriblament. Afrosament. La fin d'aquera poesia deus trobadors qu'ei ligada a la devastacion de las corts occitanas per la crotzada contra los Albigés. La guèrra que hiquè a huec la tèrra entre Garona e Ròse, en destrusint ua civilizacion e en hant esclatar un monde... Aquiu que's moreish la dusau Renaishença (la purmèra Renaishença qu'ei la Renaishença carolingiana), la de las corts deu comtat de Tolosa qui tant desagradavan au rei de França e au Papa de Roma que'n decidín la destruccion e ne planifiquèn l'espeçatge. Los noms deus lòcs, los noms de las personas, de còps, que guardan lo sovier d'aquera gran mortalha. La memòria deus òmis tanben... Quan se presentè l'armada deu rei davant Besièrs lo dia de la Senta Magdalena de 1209 en reclamant los Catars d'aquera ciutat, los Besierencs que digón qu'autant s'estimarén d'estar negats dens la mar salada com de dar los qui vivèvan au demieci d'eths. Per la fidelitat ad aquera paraula, non perín pas per l'aiga mes peu huec. Mes per l'istòria, aquera civilizacion, après aver inventat la hemna qu'inventè tanben la ciutadanetat modèrna: çò qui ns'amassa qu'ei mei hòrt que çò qui'ns dessepara.

Que s'i tracta, per nosautes, hemnas e òmis deu sègle XXI^{au}, d'ua filiacion desconeguda, ua vita esconduda, ua vergonha portada après un

murtre. Un desbromb. L'Euròpa qu'ei hilha de Roma, deu Cristianisme, de las refòrmas protestantas e catolicas, de las Lutz... Per la soa concepcion de la hemna e deu ciutadan, qu'ei bissè tanben hilha deus trobadors qui pausèn lo topic de l'amor au primtemps.

Mes, e s'i tracta de Renart dens tot aquò? E ben òc, quan n'averam pas guardat, ce sembla, las brancas deu tèxte occitan, qu'ei contemporanèu d'aqueth monde: en lenga d'òc, que va vièner concurrènciar lo mot *vop*, com en lenga d'òil e va concurrènciar *goupil*. A comptar deu sègle XII^{au}, Renart qu'ei present dab aqueth nom dens la poesia deus trobadors. Dens ua pèça atribuïda a Bertran de Bòrn (1140-1215), lo poderós senhor d'Autafòrt que compara los uelhs d'ua hemna tardièra a aimar aus uelhs de la vop «et a los oils plus vermeils d'un rainart.» Elias Cairel, un aute trobador vadut a Sarlat en lo darrèr quart deu sègle XII^{au} e mort tanben a Sarlat après la mieitat deu sègle XIII^{au}, qu'abandonè lo son mestier d'orfèbre entà devièner autor-compositor. Que viatgè dinc a Tessalonica on dialoguè dab ua trobairitz, Isabella de Palavicini. Que'n profieitè entà escrïver un sirventés on demanda au hilh deu son protector, lo marquès Guilhèm de Montferrat, de tornar partir en guèrra: «be·n pot hom dir qu'anc mais fills de liupart / no·s mes en cros a guisa de rainart». Dens *Lo Roman de Flamenca*, a la fin deu sègle XIII^{au}, que representa la figura de la prudèncià e de la rusa: «Mais si·l capellans fos devis ben pogra dir si con Rainartz.» E tres trobadors catalans que n'utilizan la figura, Guilhèm de Ververa, Guilhèm de Berguedan, mes sustot Ramon Lull qui, dens *Lo libre de meravelles*, e'u hè sovent figurar.

Pascal Sarpoulet,
Inspector d'Academia,
Inspector pedagogic regionau de letras,
Encargat de mission d'inspeccion en occitan,
Academia de Bordèu.